

Most kellene talán intellektuális súlyú figurákkal megterhelni.

Két további (állandó) szereplő némileg kirí az előadás ritka stílusegységéből. A hetvenhét éves - Verebes által a civil nyugdíjas létből szerencsés kézzel kiemelt - Erdődy Kálmán elragadó Novák bácsi, de játékába időnként rég beidegzett öntetszelgés nyomul, a groteszk félelmetesség elhalványul az „aranyosság” javára, s elvész a vegetatív létezésnek Füst Milánál kétségkívül meglevő dimenziója. Bozóky István mint vezéregazgató kissé hagyományos vígjátékokból hozta át a „tisztes összes halántékok”, finoman, sőt csipetnyi lírát és csipetnyi öniróniát is keverve alakításába; ez a figura azonban nincs igazán kitalálva.

S végképp nincs kitalálva - a rendezés egyetlen komoly hibájaként - a „másik Margit” poénlehetőségben potenciálisan gazdag figurája; Hirling Judit szürke s ami nagyobb baj : esetlegesnek ható játékból nyomokban sem sejlik elő valamilyen rendezői elképzelés arról, hogy ki ez a leányzó, hogyan válhatott a gazdag Tilda barátnőjévé s legfőbb bizalmasává, miért kapta ő is Füst Milántól a Margit nevet, s egyáltalán, mit keres ebben a nagyon is céltudatos darabban, amely akkor is céltudatos, ha Verebes Istvánnak - s a vele együtt munkálkodó Bárdos Pálnak és Faragó Zsuzsának - nem csekély dramaturgi munkát is adott. A mester ugyanis az amúgy is bonyolult intrikát játékosan túlírtá, a szándékosan áttekinthetetlen időnként zavaróan zavarosra sikerült, s kezdetben a szövegből, később pedig színpadi képmásából kellett kifejteni a kökemény lényeket. Sikerült. A jó ügyszívű méltó erőfeszítések eredménye egy előadás, amely a műalkotás magától értetődőségével fogadtatja el magát.

Füst Milán: Máli néni (Játékszín)

Rendező: Verebes István. *Díszlet:* Makai Péter. *Jelmez:* Szakács Györgyi. *Irodalmi munkatárs:* Bárdos Pál. *Dramaturg:* Faragó Zsuzsa. *A rendező munkatársa:* Bodori Anna. *Zeneszerző:* Fekete Mari.

Szereplők: Margitai Ági, Erdődy Kálmán, Bozóky István, Gáspár Sándor, frajt Edit-Egri Kati, Szirtes Ági-Papadimitriu Athina, Nagy Sándor Tamás-Trokán Péter, Hirling Judit, Simonyi Magda Szende Bessy, Deme Zsófia.

GYÖRGY PÉTER

Tartuffe, avagy az ifjúság édes varázsa

Hadd kezdjük kivételesen a végén, hiszen Szinetár Miklós rendezése a Vár-színházban az utolsó jelenetre van kiélezve, s elsősorban ez, a végső poénra kihegyezett értelmezés az, amely valóban egyénivé, emlékezetessé teszi az előadást.

Szinetár értelmezése, a végjáték új megoldása egyszerű és önmagában véve feltétlen hatásos is. Tartuffe-öt itt nem éri utol igazán a végzet. A király a Rendőr hadnagy képében - talán azt is mondhatjuk: még - megóvjá ugyan Orgont, hiszen hű és kellőképp szer-vilis szolgálja ő, de a rettenet alól épp hogy felocsúdíó férfinak látnia kell, amint a király emberei hosszasan s békésen poharazgatnak a leleplezettel. A Lojális úr, a Rendőrhadnagy és Tartuffe által előadott hármás némajáték pillanatról pillanatra alakul, minden másod-percében kidolgozott, s végül egyértelmű: Tartuffe előbb megaláztatott kushad, hízelkedik, utóbb pedig már egyre magabiztosabban, a nyomás alól szabadultán emelgeti poharát, s csapkodja társai vállát, amint ők az övét. Hiszen - sugallja a jelenet - a király óvatos, s nem óhajtana ilyen jóképű s jó képességű gazemberekről lemondani, végre is a képesség azé, akit szolgál. Ne legyen illúziónk: a hatalom szempontjából nin-csenek felhasználhatatlan emberek. Vala-mire mindenki jó. S Tartuffe *nem is akáarki*. Így, az elmaradt igazságtételt látván, talán meg kellene hogy keseredjék a szánk íze, hiszen ezt, a realitás ismerős ízét akarta Szinetár felidézni, mondván: ne áltassuk magunkat a kelletnél jobban, az igazságosztás nem elsődleges szempont e világban. Az, hogy mind-ebből mikor, hol, mennyi igaz - ezt kérdezhetjük, ám a színházra mindebből annyi tartozik, amennyi a színpadon érzékielg követhető, ami tehát: látszik. A kérdés az, hogy a koncepció, a cseppet sem felemelő végértelmezés, a szuverénül értelmezett poén miként ízesül az előadásértelmezés egészével, hogyan lesz annak szerves, elválaszthatatlan része. Végül is valóban következik-e mindez az egész előadás hangulatából

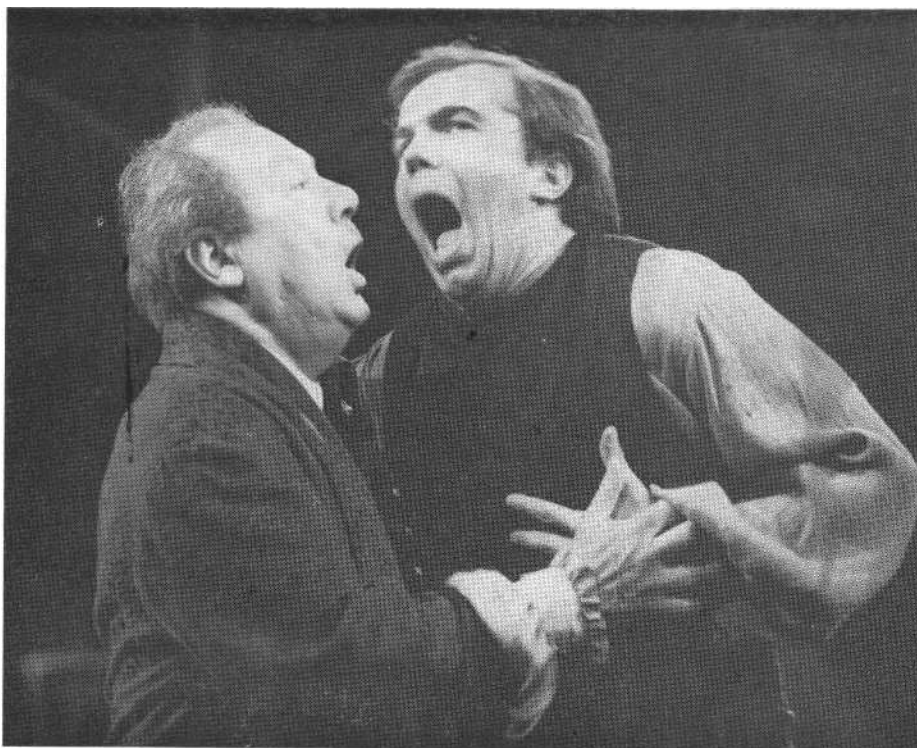
vagy sem. Része-e mindez a Szinetár által felállított világ *egészének*, vagy bizonyos fokig különállóan maradt morális tanítás, intés csupán.

Van azonban - még mindig a befejező képnél tartva - e poénos végjátéknak még egy utalása, amit, úgy vélem, jól értettem meg. Hiszen ismét a *Tartuffe*-ről van szó. A színház a színházban pesti belvilágában, épp a minap, Spiró György *Imposztorában* ért véget átirással a *Tartuffe*, s ott a darab követelte poénról volt szó. Ott is feltűnnek a hatalom emberei a színházban, kicsit többen, mint illenek s kellenék.

E hatalommal való játék, mely *imposztor* motívumaként tűnt fel, itt valóban méltó parafrázishoz jutott, s végül is így a *Tartuffe* a hatalomról szóló játékká lett.

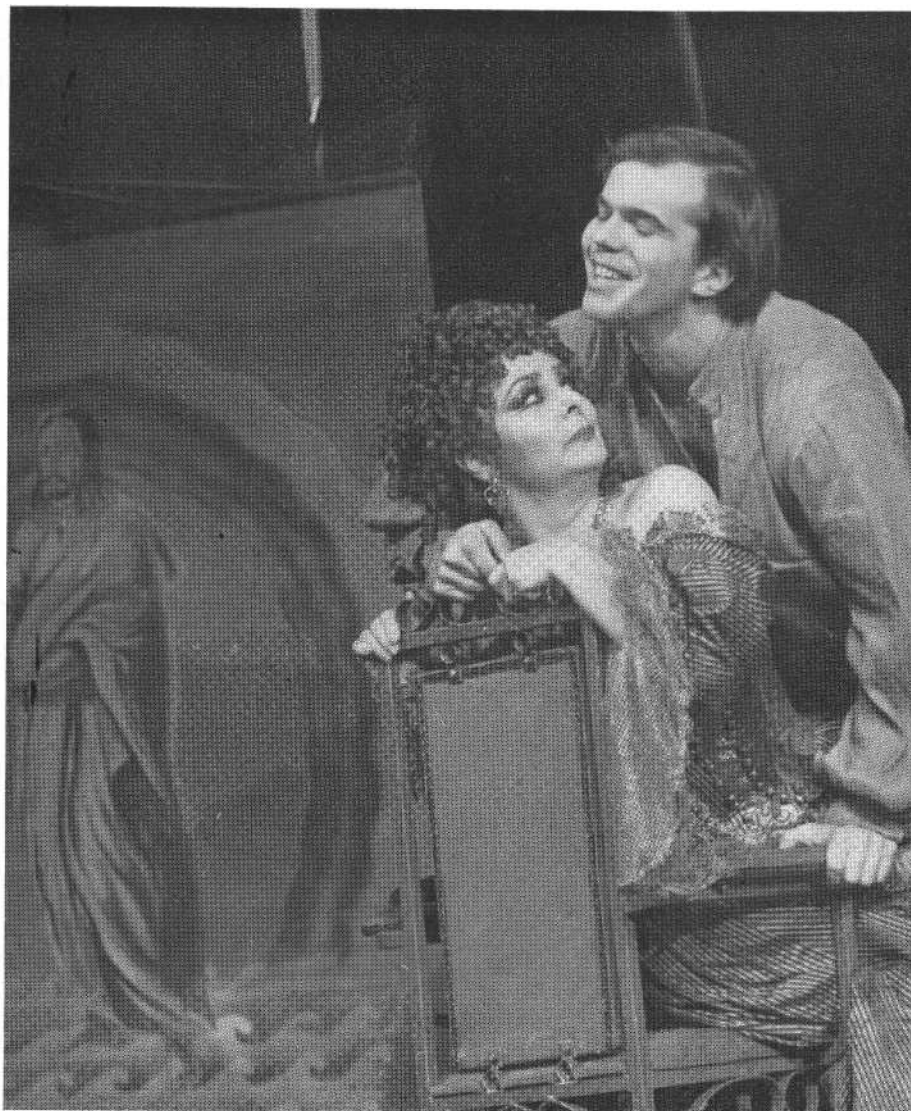
Á. az előadás *egészé* nem indokolja teljes mértékben ezt a megoldást, az összefüggések csak részben követhetők, s ahogy a hibák nagy része „megáll a saját lábán is”, úgy az erények sem mindig függenek össze ezzel a befejezéssel.

Szinetár színháza ugyanis elsősorban a dekorativitásra, az ötletgazdag megvalósításra törekszik, szándéka épp annyira a néző elsodrása, mint meggyőzése, erényei így sokkal inkább a kidolgozásban s nem az elemzésben, a végig-gondolt, következetes összefüggésekben kereshetők. Az ötletek felvetésével semmi baj sincsen, sőt, talán több is fel-villan, mint ahányat értelmeznének is a színpadon, vagy mint ahányat lereagálhatnának a nézőtérén. Az alaphelyzet tradicionális hangsúlyai valóban itt is eltolódtak, s új jelentésértelmezési lehetőségek tűnnek fel. Tartuffe itt is - mint az már-már konvenció lett a legújabb időkben - erőtlő duzzadó fiatalember. Azaz nem lecsúszott, pályája delelőjén túljutott gazember, hanem reményteljes szélhámos, vonzó gazfickó. Ennek megfelelően Orgonból értelemszerűen nosztalgikus öregember lesz, hiszen Tartuffe kora szerint a fia lehetne. Annyi bizonyos, hogy őt immáron minden erő elhagyta, s a Tartuffe-ön kívüli világ iránti rosszindulatú közönye - melyet az utolsó jelenet oly vérszesen igazol - feloldhatatlan. Ezt az Orgont a világból Tartuffe-ön kívül már semmi és senki sem érinti, ő már nem pusztán rosszban van környezetével. Semmi köze sincs hozzájuk, ezért is omlik össze *teljesen*, s így már az átalakított végről sem vesz tudomást, alig érti meg a történeteket.

Kállai Ferenc (Orgon) és Bubik István (Tartuffe) a Várszínház Molière-előadásában

Molière: Tartuffe (Várszínház). Béres Ilona (Elmira) és Bubik István (Tartuffe)

Orgon csak ül, magábaroskadtan, s némán bámulja Tartuffe-öt; megcsalatra és elhagyatra. Elmira számára sem egy-szerű tréfa ez az udvarlás, hiszen nem holmi öreg kéjencről, hanem életerős, kirobbanó fiattól érkezik. Végre is, idősödő asszonyoktól természetes, ha meghatódna némi ifjúságtól. Az élet-korok átrendezése tehát valóban átalakítja a színpadot, ám mindez nem több, mint új, értelmezéssel kitöltendő konvenció, új játékszabály, melynek megfelelően kell és lehet a játékot újrajátszani.

Még az új játékszabályok működése előtt vessünk egy pillantást Szinetár játékerére, a dekorativitást, látványosságot felette kedvelő és hasonló elképzelésre. Ez az előadás is - amint például az ugyane térben játszott *Volpone* - nagyvonalú és erélyesen összefogott. Am az elegancia és reprezentativitás időnként épp pótlékként szolgálhat, végig nem vitt értelmezések, hiányok elfedésére. Szinetár hangsúlyozottan ad a ruhákra, világításra, összképre, s a díszlet- és jelmeztervező ezúttal is meg-mutathatják, mit tudnak. Csakhogy az egész tér egy - igaz, roppant fontos - jelenettől eltekintve kihasználatlan marad; a lépcsők és ajtók rejtekei nem igazán funkcionálisak. Az egész díszlet igazán csak a csábítási-rejtőzési jelenetben működik. Tartuffe, mielőtt gyakorlatban megbizonyosodna Elmira szándékának igazságáról, az egész teret bejárja. Sorra feltépi a galéria ajtóit, mindenben veszélyt szimatol. Bubik jól játssza el a veszedelmet szimatoló álnok iszonyú feszültségét. Am épp az egész teret kihasználó egy jelenet érzékelteti, hogy egyébként mennyire statikusak a mozgások, mennyire a rivaldánál történik minden.

Az is pontosan érzékelhető, hogy Szinetárnak mely szerepről voltak elképzelései, pontos benyomásai, melyek értelmezését befolyásolta az utolsó jelenet koncepciója. Az előadás talán legnagyobb problémája az, hogy világosan látható, mire terjedt ki Szinetár intellektuális érdeklődése, és mire nem. Ezért nincsen igazán mód az egységes stílus érzékelésére, s nem lehet határozottan következtetni a rendezői szándék egészére, arra, amiért, gondolom, érdemes volt átalakítani az életkorokat, átszabni a feltételeket. Úgy vélem, hogy a „mi-ért” oka a paródiára való törekvés volt, ez lett volna a kívánt s részben el is ért cél. A paródia volt a centrumban, mely indokoltá teszi az értékrelativizmust, a szkepszist. Az enyhe csúsztatással teli,

helyenként megfogható, helyenként épp csak érzékelhető túlzás modora, mely valóban hatásos lebegtetésre vezethet. A modor így állandó kihívássá válhat, s a néző kétségek közötti „vergődése” igazi élmény alapjává lehet. A teljes és következetesen megteremtett paródia ugyanis *világosan* indokoltá tehetné a végső poént is: hiszen, ha - amint arra Szinetár jócskán utal - itt senki sem az, aki, ha itt mindenki játszik, akkor nin-csen ok a túlzott ítélkezésre, igazság és hamisság eldöntésére nem nyílik mód. Vannak az előadásban olyan szerepértelmezések és jelenetek, melyekben világosan követhető a szándék, az idézőjel iránti következetes igény. Szerencséjére nézőnek és kritikusnak egyaránt, első-sorban Tartuffe figurája az, akin mindez követhető, s az őt játszó Bubik István alakításából sem hiányzik a rendezői el-képzélést megvalósítani képes és azt sajátosan továbbalakító talentum.

Tartuffe itt ugyanis afféle „tahó”, kicsit népies figura, aki komótosan szalonnázik, bicskájával vagdosva a katonákat, melyeket gúnyosan nyújt át az ámuló és rémült Cléante-nak. Eltévedt és megtévedt kalandor ő, vidéki gyerek a fránya fővárosban. Tehát nemcsak az fontos, hogy fiatal, éppoly lényeges a modor is. Hiszen mindezt csak játssza Tartuffe. Csak akkor népies, mikor hazudozik, alakoskodik, s amint önmaga lesz, felhagy az elnyújtott hangsúlyokkal, a kántálással, a zárt magánhangzók fel-idézésével. Mikor igazat mond, azaz szerelmi tébolyban őrzöng vagy dühöng, úgy beszél, mint akármelyikünk, s a mimikri kellékeként viselt zárt, papos szürke mellényét is kigombolja, már rántja is le magáról. Bubik nyak- és fej-tartásával, járásával egyaránt érzékelteti, hogy ők ketten vannak egy személyben, mint Karinthyánál Én és Énke. Reánk van bízva a döntés, melyikük az igazi, bár a végeredményben ez mindegy. A kettős játékmód valóban distanciát szül, mindez túllép a helyzetben belül indokolt alakoskodáson: Bubik itt nem-csak Tartuffe-öt játssza el kétszeresen, de mintha az egész előadást is eltolná magától, mondván: „figyelj, amit látsz, az játék, itt semmi sem egyértelműen igaz.”

Ugyanakkor ez a Tartuffe kemény, férfias, ha kell, magával ragadó. Elmírán, Béres Ilona alakításán mérhetjük le, hogy mennyire nem üres szöveg az ő udvarlása, mily ellenállhatatlan, sodró. Bubik egész alakításából váltásai a leg-

Kállai Ferenc (Orgon), Béres Ilona (Elmira) és **Bubik** István (Tartuffe)

Béres Ilona (Elmira), Kállai Ferenc (Orgon) és Bubik István (Tartuffe) (Iklády László felvételei)

inkább figyelemre méltók, s talán a remek tempóérzők az, amiben igazán mesteri a fiatal színész, túl a már-már öncélúan bizonyított fizikai állóképességen, karakterformáláson. Semmit sem siet el, s nem is késik el, alakítása mögött valóban nagyfokú koncentráció és fegyelem érzékelhető. Teljesítménye azért is méltatandó, mert nem pusztán a fiatal Tartuffe „új szabályainak” tesz eleget, hanem maradéktalanul megvalósítja a paródiát, a kettős játékmódot, szerepformálása éppoly gúnyos, mint amilyen erős. Am Tartuffe csak egy ezen az előadáson, s egy megoldott alakítás még nem válasz az egészre, nem válasz a fel-tett kérdésre - a paródia megoldottságára és mibenlétére. A paródiának ugyan-is az lenne a sajátja, hogy mindenki értsen belőle, s ott, hol egyes elemeiben már nyilvánvalóan és kertelés nélkül folyik az ironia, ott már nagyon nehéz helyzetbe kerülhet az a színész, aki úgy-mond „egy az egyben”, distancia nél-kül, egyértelműen realista színházban érezvén magát, annak törvényei szerint játszik, bár igen magas színvonalon. Így aztán a helyzetek olykor suták maradnak, hiszen egyik szereplő már érteni látszik a polifonikus szerkesztést, a distancia sokrétűségét, mások azonban nem választanak ezekre a kihívásokra. Az, hogy ez mennyiben rendezői és mennyiben színészi kérdés, végül is eldönthetetlen, de úgy tűnik, inkább az utóbbiról van szó. Az eklektika jellemzi a többszereplős jeleneteket: többször előfordul, hogy mindenki „mást játszik”. Am az intímabb részeken az egyensúly helyreáll, s Szinetár szándéka ismét érzékelhetővé lesz.

Így történhetett meg, hogy például Kállai Ferenc - számomra - hiába alakította Orgont saját - kiváló - színvonalán, mégsem volt teljesen jelen, mint-hogy nem vett tudomást az állandó vibrálásról, csúsztatásról. Talán ez lehetett az oka annak, hogy Kállai kicsit önmagát alakította, s felidézte az *Úrhatám* polgárban meglelt modort, annak minden sajátosságát, nagyszerűségét is. Így aztán nemegyszer mindaz a sajátos hangsúly, kidolgozott technika, ami ott és akkor revelatív volt, itt kevésbé telített megoldásként hathatott. Nem szorul bizonyításra az, hogy Kállai Ferenc milyen képességű és léptékű színész. De ezuttal úgy tűnt, a teljes fegyvertárában előtűnik álló színész mintha toporogna, inkább csak készülődne.

Ugyanez történt Hámori Ildikóval is Dorine szerepében. Az általa megfor-

mált szolgálólány egy lelkesebb, egy-értelműbb világból érkezett, melynek bizonyosságai és evidenciái már távol járhatnak az előadás egészétől. Dorine magabiztos és hangos, holott a végén kiderül, ő éppúgy nem ismeri ki magát már a jelenben, mint Pernelle asszony, akivel egyébként oly hevesen vitakoznak. Hámori Dorine-jának hevült becsületessége, életereje vákuumba kerül, időnként riasztóan hangossá, zavaróvá is lesz ebben a közegben. Ritka tévedés - ezért is szorulna korrekcióra - a jel-meze, hiszen e kedélyes osztrák dirndli egyszerű stílusvétés. Nagyban akadályozhatja viszont a színésznőt, s elő-segítheti a létrejött eredményt: a nép-színműbeli aláívitást, túlzott energikusságot. Az ő alakításánál is világosan érezhető volt a már említett zavar: egyértelműbben formálta szerepét, mint-sem azt kellett volna talán. Ugyanígy járt Berek Kati is, am szerepéből következően ez nem volt feltűnő. Pernelle asszony kívül áll a valóságon, az általa mondottak itt már semmilyen realitást nem érzékelnek, nem érintenek.

A paródia iránti érzékenységről tesz tanúbizonyosságot viszont Mácsai Pál Valérként. Mácsai ugyancsak ismeri a Bubik által is beszélt nyelvet, csakhogy nehezebben érvényesítheti azt. Ő is két Valért játszik, csakhogy jóval kevesebb indoka és módja van az alak változásra. Így aztán indoklás nélkül marad, hogy mikor lesz szépelgő bolond s mikor önmaga. Ugyanakkor hozzá kötődik egy apró mozzanat, mely már Tartuffe játéka *előtt* is nyilvánvalóvá teszi a távolságtartást. S kérdés, hogy ez az ötlet beválik, fontos-e. Valér Marianne válságos történetét hallgatván, széjjeltépi a kezében hozott mürrözsát, majd aztán Dorine okos közbeavatkozására meg-nyugszik, összeszedi a szétszedett mű-virágot, s gyorsan összeilleszti azt.

Jól egyensúlyoz Elmira-ként Béres Ilona, s valóban hitelessé teszi a férjétől kissé elhanyagolt s Tartuffe kihívásaira érzékeny, am Orgon viselkedésétől sértett, megalázott asszony vergődését. Különös megfigyelnünk azt, hogy az évek múltán milyen értékké válik Béres beszédtudása, érthető, jól formált szöveggondása, mely meglehet, hogy régebben evidens volt, sajnos ma már feltétlenül becsülendő értéké lett. Vergődik viszont, s a paródia és realitás között nem leli helyét Rubold Ödön, aki-nek Damisként egyszerre jutott az a fel-adat, hogy enervált és agresszív, túl-

finomult és „naturbursch” is legyen, s sajnos, egyik véglet sem lesz meg-győző. Ugyancsak az apróságok sorába tartozik, de őt is nyomaszthatta az az el-képesztő frizura, amely szinte már előre megszabta lehetőségeit. Nagyban hozzá-járult az előadás aránytalanságához Szokolay Ottó Cléante-ja, mert e bús, monoton, tempóváltást nem ismerő, némiképp fennkölt játékmód oly idegen volt, ami már egész helyzetek szétrobbantását eredményezte. Nem hiszem, hogy arról lenne szó, hogy e színész képtelen másként játszani, sokkal inkább az lehet az igazság, hogy rá már nem jutott figyelem, s az ironikus kettős látásmód világképe Cléante értelmezésére már nem terjedt ki. Amint valószínűleg ezért maradt egyszerű pasztellvázlat Kováts Adél Marianne-ja, aki azt a hibát követi el, amit szép és jó alakú fiatal színésznők talán jobb, ha nem: azt ugyanis, hogy megmaradt önmagának, szépek, ártatlannak és hamvasnak. Az alakítás, ereje hiányzott jelenlétéből.

Az átalakított véget Dózsa László Lojális ura nyitja meg, s ebben az eset-ben Dózsa egyébként már-már fékezhetetlen parodizálókedve, hajlama a bohóckodásra helyénvaló volt. A bemázolt arcú, csúszó-mászó hivatalnok karika-túrája megtelt étellel, s hozzájárult a szinetári elgondolás megvalósításának sikeréhez. Sokkal kevésbé érezte meg mindezt Szersén Gyula, akinek Rendőr hadnagya nem sokkal lépte túl a minden-kori rendőr hadnagyok konvencióját.

Végős soron tehát, minden kitűnő rész megoldása ellenére, Szinetár nem vitte végig az általa elgondolt koncepciót, s így feszültséggel teli, hiteles szituációk váltakoztak megoldatlanabbakkal. Mindez befolyásolta a színészek lehetőségeit is, hiszen nem pusztán egyéni képességeken múltott a paródiában való játékmód követelményeinek megértése.

Csányi Árpád szép, am kihasználatlanul maradt díszletei csak háttérül szolgálhattak, amint a kisebb stílus-tévedésektől eltekintve valóban dekoratív, gazdagok voltak Vágó Nelly ruhái is.

Molière: Tartuffe (Várszínház)

Fordította: Vas István. *Rendező:* Szinetár Miklós m. v. *Díszlet:* Csányi Árpád. *Jelmez:* Vágó Nelly. *A rendező munkatársa:* Báthory Zsuzsanna. *Dramaturg:* Emódi Natália.

Szereplők: Berek Kati, Kállai Ferenc, Béres Ilona, Rubold Ödön, Kováts Adél, Mácsai Pál, Szokolay Ottó, Bubik István, Hámori Ildikó, Dózsa László, Szersén Gyula, Segesvári Gabriella f. h.